

میراث باستان

بررسی ریشه‌شناسانه‌ی آیین‌ها و باورهای
فرهنگ لارستانی

نویسنده: مروان خرم‌روز

با مقدمه‌ی: استاد لطفعلی خنجی

شیراز

انتشارات ایلاف

سرشناسه	: خرم روز، مروان، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: میراث باستان : بررسی ریشه‌شناسانه‌ی آیین‌ها و باورهای فرهنگ لارستانی/نویسنده مروان خرم‌روز ؛ با مقدمه‌ی لطفعلی خنجی.
مشخصات نشر	: شیراز: ایلاف، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۰ ص.
شابک	: ۳۰۰۰۰ ریال : 978-964-198-061-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه : ص. ۱۶۰-۱۵۹.
موضوع	: فرهنگ عامه -- ایران -- لار
موضوع	: لار -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع	: لار
شناسه افروده	: خنجی، لطفعلی، مقدمه‌نویس
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۹ ج۴/۷۲ GR۲۹۱/
رده بندی دیویی	: ۳۹۸/۰۹۵۵۶۳۵۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۲۱۱۹۸۶

انتشارات ایلاف

فروشگاه: شیراز: خیابان زند، جنب بانک ملی شعبه کوثر، پاساژ صاحب‌الزمان، تلفن: ۳۳۰۵۶۴۰
دفتر: خیابان فردوسی، نبش کوچه ۱۲، ساختمان شماره ۲۰، طبقه همکف، تلفن: ۲۲۴۵۷۵۵

نام کتاب	میراث باستان
تألیف:	مروان خرم روز
ناشر:	ایلاف
باهمکاری:	مؤسسه خیریه‌ی احسان خنج
تیراژ:	۲۰۰۰
نوبت چاپ:	اول، مردادماه، ۱۳۹۰
تصویر جلد:	فاطمه رنجبر
طرح جلد:	گروه طراحی هفت
لینوگرافی:	پردیس
چاپ:	دینا
قیمت:	۳۰۰۰ تومان

ISBN: 978-964-198-061-2

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۸-۰۶۱-۲

سیاس‌گزاری

کنون که این پژوهش به فرجام آمد، کوشش‌های بی‌دریغ استاد و دوست مهربان و هنرورم آقای لطفعلی خنجی را سیاس می‌گزارم که بنده را از پس هزاران فرسنگ، بزرگوارانه در این مهم یاری رسانید.

استاد فرهیخته آقای دکتر محمد شریف کمالی را که در گذشته ریاست انجمن اقلیت‌های نژادی "تورونتو" را عهده‌دار بوده و هم اکنون در پژوهشکده‌ی تهران در خدمت به فرهنگ این مرز و بوم هستند، دست می‌بوسم که یادداشت‌های خویش درباره‌ی آیین‌ها و باورهای مردم شهر اوز لارستان را به بنده ارزانی داشت تا که هر چه بهتر این جستار را به پایان برسانم.

بر دوست دانشمند آقای دکتر بهنام نورایی که زبان‌شناسی است کارآمد، درود می‌فرستم که بنده را به گردآوری این جستار خواهان نمود.

تلاش دلسوزانه‌ی استاد راهنمایم آقای دکتر طحان که در نگارش و آراستن این پژوهش یاری‌ام نمودند ارج می‌نهم.

استاد مشاورم خانم دکتر مظفریان که بنده را در نگاشتن این رساله همراهی کردند سپاس می‌گویم.

از موسسه‌ی خیریه‌ی احسان خنج و از مدیریت انتشارات ایلاف که در چاپ شدن هرچه بهتر این کتاب یاری‌ام نموده‌اند سپاس‌گزارم.

در پایان دستگیری‌های راستین مادرم "منیژه محمدزادگان" را در گردآوری فرهنگ کهن لارستان سپاس می‌گزارم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۷.....	پیش‌گفتار نگارنده.....
۱۹.....	نشانه‌های آوانویسی.....
۲۱.....	فصل اول لارستان.....
۲۳.....	جغرافیای لارستان.....
۲۴.....	اهمیت تاریخی لارستان.....
۲۶.....	اماکن باستانی لارستان.....
۲۷.....	آتشکده‌های لارستان.....
۲۸.....	روستاهای کهن لارستان.....
۳۰.....	قلعه‌های باستانی.....
۳۰.....	- قلعه‌ی شاه آریا ارین (شاه آرین).....
۳۰.....	- قلعه‌ی شاه تونگر.....
۳۰.....	- قلعه‌ی کلاتو.....
۳۰.....	- قلعه‌ی پرویز.....
۳۰.....	- قلعه‌ی شاه‌ماخ.....
۳۱.....	- قلعه‌ی "تمب گت" tomb-e got.....
۳۱.....	- قلعه‌ی "لکلاش" laklāš.....
۳۱.....	- قلعه سفید.....

- ۳۱ قلعه سیاه
- ۳۲ قلات "نَرِگه" narge
- ۳۲ قلعه‌ی "مُم و دُت" mom-o-dot
- ۳۲ قلعه‌ی عبدالقادی
- ۳۲ قلعه‌ی "پرمشکو" Parmešku
- ۳۲ قلعه‌ی دیده‌بان
- ۳۲ قلات کوپیر
- ۳۳ زبان لارستانی یا "اچمی" ačomi
- ۳۵ فصل دوم بررسی ریشه‌شناسانه‌ی آیین‌ها و باورهای فرهنگ لارستانی
- ۳۷ زایش
- ۳۷ آیین‌های زایش
- ۳۷ "پاسبونی چله" Pāsbuni e čella
- ۳۸ نهادن آهن در بالین نوزاد
- ۳۹ تغذیه‌ی زائو
- ۳۹ آیین سرشویی [حمام زایمان یا حمام ز]
- ۴۱ آیین "برگه" barge
- ۴۱ چله‌شویی
- ۴۲ چله سر کردن
- ۴۳ کمک به زایش
- ۴۴ آیین‌های رفع نازایی و مرده‌زایی
- ۴۴ خوردن پس مانده غذای زن آبستن
- ۴۵ بستن کمر زن نازا و چله بُر کردن
- ۴۶ آیین "برگه" barge برای زنان نازا
- ۴۶ باز کردن لوله‌ی رحم
- ۴۷ دفن کردن جفت جنین
- ۴۷ عوض کردن بچه

۴۸.....	باورهای لارستانی در خصوص زایش و کودک
۵۵.....	نذورات و خیرات
۵۵.....	آیین‌های مربوط به نذورات
۵۵.....	نان گرفتن کودک
۵۶.....	کاکل چینی
۵۷.....	بی‌بی درمانده
۵۹.....	آقا درمانده
۶۰.....	نان پیر پر لطف
۶۱.....	یا رب بده تو باران
۶۲.....	پیشکش کردن محصول خرما برای خیرات
۶۳.....	صدقات و خیرات برای درگذشتگان
۶۴.....	باورهای لارستانی در خصوص نذورات و خیرات
۶۵.....	شایست و ناشایست
۶۵.....	آیین‌های مربوط به شایست و ناشایست
۶۵.....	گرفتن ناخن
۶۶.....	انداختن دندان در سوراخ موش
۶۷.....	آب ریختن پشت سر مسافر
۶۸.....	چهارشنبه‌ی آخر سال و راندن شر
۷۰.....	به زبان نیاوردن نام همسر و خویشان نزدیک
۷۰.....	باورهای لارستانی در خصوص شایست و ناشایست
۷۳.....	خوش‌یمنی و بدیمنی
۷۳.....	آیین‌های مربوط به خوش‌یمنی و بد‌یمنی
۷۳.....	در آمدن دندان بالای کودک
۷۳.....	مبادله‌ی کالای سفید رنگ در هنگام غروب
۷۴.....	داغ کردن پسر بچه و حلوا گرفتن پای دختر
۷۶.....	زوزه کشیدن شغال پیر
۷۷.....	در هم کردن دست‌ها و بغل کردن پاها

- گره زدن و قفل بستن در مراسم عقد ۷۷
- بانگ کردن خروس در هنگام غروب ۷۸
- باورهای لارستانی در خصوص خوش یمنی و بد یمنی ۷۸
- چشم زخم ۹۳
- آیین‌های مربوط به چشم زخم ۹۳
- اسفند گردانی ۹۳
- چشم نظر ۹۵
- قیچی گرداندن ۹۵
- کمه "come" گرداندن ۹۶
- بارچه گرداندن ۹۷
- باورهای لارستانی در خصوص چشم زخم ۹۸
- بیماری ۱۰۰
- آیین‌های مربوط به بیماری ۱۰۰
- تب ۱۰۰
- تب "سه یک" ۱۰۱
- تب شب ۱۰۱
- تب "گهره" gohra ۱۰۱
- درد فروختن ۱۰۲
- زهره بریدن ۱۰۴
- قوت قلب دادن به فرد ترسیده ۱۰۴
- "سنگه" songe "در شکم داشتن یا بیماری جوع ۱۰۵
- "باد کنگه" bāde konge "یا باد کهن ۱۰۵
- "کنگو" kongu "گرداندن ۱۰۶
- "فهمه‌ای" Fahma-I ۱۰۶
- "گله" gale ۱۰۷
- "گرو" goru ۱۰۷
- "مارنه" mārena ۱۰۷

۱۰۸	باورهای لارستانی در خصوص بیماری
۱۱۰	گیاهان و جانوران
۱۱۱	آیین‌های مربوط به گیاهان و جانوران
۱۱۱	کنارهای مقدس
۱۱۱	فرزند خواندگی حیوانات
۱۱۲	کله گفتار و درمان الاغ
۱۱۲	تهدید درختان برای باروری
۱۱۴	قرمانی برای نخل قطع شده
۱۱۴	بارورسازی مصنوعی نخل
۱۱۵	بریدن ثمر نخل
۱۱۵	درو کردن غلات
۱۱۶	پرندگان برادر توکم
۱۱۷	باورهای لارستانی در خصوص گیاهان و جانوران
۱۱۷	باورهای مربوط به گیاهان
۱۱۸	باورهای مربوط به جانوران
۱۲۲	عروسی
۱۲۳	آیین‌های مربوط به عروسی
۱۲۳	هیزم آوردن
۱۲۳	تهیه لباس عروس و آراستن حجله
۱۲۴	آسیابی
۱۲۴	شیرین کردن بادام کوهی
۱۲۵	جبه کردن قند
۱۲۵	شکستن نخود
۱۲۵	آرد کردن برنج
۱۲۵	نان پختن
۱۲۵	بردن شیربها
۱۲۶	بشقاب بردن

- ۱۲۶..... قاصد عروسی
- ۱۲۶..... دور و گرد
- ۱۲۷..... آشپز عروسی
- ۱۲۷..... بردن خرجی
- ۱۲۷..... حنابندان
- ۱۲۸..... خوابیدن دختران محله در خانه‌ی عروس
- ۱۲۸..... حمامی یا حمومی
- ۱۲۹..... لباس بردن
- ۱۲۹..... بافتن موی عروس
- ۱۲۹..... رخت پوشاندن به عروس
- ۱۳۰..... حنابندان عصر آخر
- ۱۳۱..... سر تراشی
- ۱۳۳..... لباس پوشاندن به داماد
- ۱۳۳..... شب‌انداختن
- ۱۳۴..... عروس آوردن
- ۱۳۴..... کوبیدن سر عروس و داماد به یکدیگر
- ۱۳۵..... قرار دادن نوزاد در آغوش عروس و داماد
- ۱۳۵..... پا انداز و خیر خونه
- ۱۳۶..... حلوا مالیدن عروس بر سر در حجله
- ۱۳۷..... حجله
- ۱۳۷..... زفاف
- ۱۳۷..... نواختن "mobarak bud" مبارک بود
- ۱۳۸..... استحمام عروس
- ۱۳۸..... پاتختی دادن
- ۱۳۸..... آلات موسیقی
- ۱۳۹..... رقص‌های محلی لارستانی

۱- چوب بازی	۱۳۹
۲- رقاصی	۱۴۰
۳- بندری	۱۴۰
باورهای لارستانی در خصوص عروسی و ازدواج	۱۴۱
مرگ	۱۴۲
آیین‌های مربوط به مرگ	۱۴۳
غسل با "اِشنان"	۱۴۳
دفن کردن مرده	۱۴۳
نیفروختن آتش در خانه‌ی مرده	۱۴۴
باورهای لارستانی در خصوص مرگ	۱۴۵
آیین‌های متفرقه	۱۴۹
سلام کردن زن‌ها	۱۴۹
آیین‌های طلب باران	۱۴۹
ماه گرفتگی	۱۵۰
برخی باورهای متفرقه	۱۵۱
پی‌نوشته	۱۵۵
کتاب‌نامه	۱۵۹

اثری برارزنده در باب فرهنگى ارزنده

لارستان کهن، گنجینه‌ای است از فرهنگ و آداب و رسوم پهنه‌ی گسترده‌ای از جنوب ایران زمین. زبانش پیوندی با زبان منسوخ پهلوی دارد، و فولکلور، داستان‌ها و رسومش در باورهای کهن بخش بزرگی از میهن ما ریشه گرفته است. در خصوص فولکلور و آداب رسوم نباید دست به داوری یا ارزیابی زد. همان طور که در مورد هر جای دیگر جهان صادق است، فولکلور محصول نگرش‌ها و واکنش‌هایی است که طی سده‌ها و هزاره‌ها از توده مردم برخاسته‌اند و به تدریج در فرهنگ همگانی جایگزین شده‌اند. فولکلور را نباید در معرض داوری قرار داد بلکه باید کند و کاو کرد. این کار را پژوهشگر فرزانه آقای مروان خرم روز در کتاب بررسی ریشه‌شناسانه‌ی آیین‌ها و باورهای فرهنگ لارستانی به بهترین گونه‌ای انجام داده‌اند. کار ارزنده‌ی ایشان دنباله‌ی گردآوری‌ها و پژوهش‌های ارزنده‌ی دیگری است که در گذشته به همت پژوهش‌گرانی همچون استاد احمد اقتداری و دکتر محمدباقر وثوقی صورت پذیرفته است.

کار آقای مروان خرم‌روز روشمندانه یا به قول فرنگی‌ها "متدیک" است. ایشان ابتدا به اهمیت تاریخی لارستان بذل توجه کرده‌اند و در این زمینه آتشکده‌ها، روستاهای کهن و قلعه‌های باستانی را تحت بررسی قرار داده‌اند، سپس به زبان لارستانی پرداخته‌اند.

دقت نظر ایشان در خصوص بررسی مراسم و باورهای مربوط به زایش، نذورات و خیرات، و شایست و ناشایست شایسته‌ی تحسین است. پژوهش نویسنده در خصوص خوش‌یمنی و بدیمنی، مراسم عقد و ازدواج، چشم زخم، و بیماری بس ارزنده و ژرف‌نگرانه است. مروان به جانوران و گیاهان نیز بذل توجه کرده است به‌ویژه به نخل که در حیات مردمان آن صفحات گرمسیر از دیرباز نقش مهمی داشته است و از همین رو در فولکور آن صفحات جایی برای خود باز کرده است. بخش دیگری از تحقیق نویسنده به رقص‌های محلی و آلات موسیقی مربوط می‌شود. نویسنده به‌علاوه عقاید خرافی را بررسی کرده است. در این خصوص، بررسی نویسنده از چگونگی واکنش گذشتگان در برابر پدیده‌هایی مانند خسوف ارزنده است.

دست ایشان درد نکند و ان شاء الله در آینده هم از آثار ارزنده‌ی این پژوهش‌گر بزرگ بهره‌مند خواهیم شد.

لطفعلی خنجی

لندن، مرداد ماه ۱۳۸۹

پیش‌گفتار نگارنده

ایران به لحاظ تلاقی فرهنگ‌های گوناگون، سرزمین آیین‌ها و سنت‌های زیبایی کهن است. فرهنگ و تمدن ایران زمین با وجود همه‌ی کشف‌ها و کاوش‌ها هنوز به طور کامل رخ ننموده است.

این فرهنگ گران‌سنگ که میراثی از نیاکان باستانی ماست را باید در گوشه و کنار ویرانه‌ها، سنگ‌های قدیمی، سفال‌های شکسته، خرابه‌های شهرها و دهکده‌های باستانی، زیورآلات قدیمی، زبان‌ها و آیین‌های دست‌نخورده و ... جست‌وجو کرد.

یکی از راه‌های شناخت فرهنگ و تمدن یک ملت، بررسی آیین‌ها و باورهای کهن مردم آن است که متأسفانه پژوهشگران ما کم‌تر بدان مقوله پرداخته‌اند. در اجتماعات بزرگ و کوچک هر جامعه با هر سطح توسعه یافتگی آیین‌ها، باورها و اعتقاداتی وجود دارد که حاصل فلسفه، دانش و دین مردم آن جامعه می‌باشد.

باورها و اعتقادات باعث به وجود آمدن مقررات و قواعدی می‌شود و ما در پژوهش حاضر به بررسی ریشه‌شناسانه‌ی آیین‌ها و باورهای فرهنگ لارستانی پرداختیم. این اعتقادات چیزی جز رهنمودها و حکمت‌ها نیستند که به نظر انسان بدوی هر انسان دوراندیش و عاقل اگر می‌خواهد بیش‌تر و سالم‌تر بزیـد باید آن‌ها را رعایت کند.

غریب‌ترین حکمت‌ها و باورهای عهد قدیم، امثال و حکم معتبری است که شعور و ابتکار حکیمان باستان از دیرباز ساخته و پرداخته است و پیرزنان کهن سال آن را چون گنجینه‌ای نفیس بر گرد آتش در شب‌های زمستان به فرزندان خود انتقال می‌دادند.

شباهت‌های ما با پیشینیان هنوز بسی بیش‌تر از تفاوت‌های ما با آن‌ها است. این باورهای مشترک که آن‌ها را مفید و درست می‌دانیم، مرهون نیاکان باستانی خویش هستیم که آن‌ها را به تدریج و با تجربه به دست آورده‌اند. ما چون وارثان ودیعه‌ای هستیم که اعصاری چنان دور و متمادی را پشت سر نهاده که خاطر پدید آورندگانش از یاد رفته است و صاحبان اکنونش آن را دارایی اصیل و تغییر ناپذیر خود از جهان می‌دانند. اما تأمل و تحقیق نشان می‌دهد که ما بسیاری از آنچه را که یکسره مال خود می‌دانیم مرهون و مدیون پیشینیان هستیم و خطای آنان نه گزافه‌ی خود خواسته یا غوغای جهل و جنون بلکه فرضیه‌هایی بوده‌اند که در همان زمان پدید آمدند ولی تجربیات بیش‌تر و کامل‌تر نادرستی آن‌ها را ثابت کرده است.

فقط با آزمون متوالی و فرضیه و کنار نهادن خطاست که حقیقت سرانجام آشکار می‌شود. با این همه آنچه را که ما حقیقت می‌دانیم فقط فرضیه‌ای است که کارآتر به نظر می‌رسد. بنابراین در بازنگری آرا و اعمال اعصار و اقوام ابتدایی‌تر، بهتر آن است که با ارفاق به خطای آن‌ها بنگریم و آن را لغزش‌های ناگزیر در جست و جوی حقیقت بدانیم و همان آسان‌گیری را در موردشان داشته باشیم که به طور قطع خود روزی نیازمند آن خواهیم بود.

مروان خرم روز

مرداد ماه ۱۳۸۹

نشانه‌های آوانویسی

نشانه‌ی آوانویسی

همخوان‌ها و واژه‌های فارسی

p	۱- مانند صدای (پ) در واژه‌ی فارسی (پاس)
b	۲- مانند صدای (ب) در واژه‌ی فارسی (بال)
t	۳- مانند صدای (ت) در واژه‌ی فارسی (تار)
d	۴- مانند صدای (د) در واژه‌ی فارسی (دام)
k	۵- مانند صدای (ک) در واژه‌ی فارسی (کاخ)
g	۶- مانند صدای (گ) در واژه‌ی فارسی (گام)
q	۷- مانند صدای (ق) در واژه‌ی عربی (قبر)
f	۸- مانند صدای (ف) در واژه‌ی فارسی (فال)
v	۹- مانند صدای (و) در واژه‌ی فارسی (وام)
s	۱۰- مانند صدای (س) در واژه‌ی فارسی (سیر)
š	۱۱- مانند صدای (ش) در واژه‌ی فارسی (شال)
z	۱۲- مانند صدای (ز) در واژه‌ی فارسی (زال)
h	۱۳- مانند صدای (ه) در واژه‌ی فارسی (هوش)
h	۱۴- مانند صدای (ح) در واژه‌ی عربی (حسن)
x	۱۵- مانند صدای (خ) در واژه‌ی فارسی (خاک)

- ۱۶- مانند صدای (چ) در واژه‌ی فارسی (چرم) |č|
 ۱۷- مانند صدای (ج) در واژه‌ی فارسی (جنگ) |j|
 ۱۸- مانند صدای (م) در واژه‌ی فارسی (مال) |m|
 ۱۹- مانند صدای (ن) در واژه‌ی فارسی (ناز) |n|
 ۲۰- مانند صدای (ل) در واژه‌ی فارسی (لار) |l|
 ۲۱- مانند صدای (ر) در واژه‌ی فارسی (ران) |r|
 ۲۲- مانند صدای () در واژه‌ی (پَر) |a|
 مانند صدای () در واژه‌ی (فِر) |e|

همخوان‌ها و واکه‌های فارسی

- ۲۴- مانند صدای () در واژه‌ی (سُر) |O|
 ۲۵- مانند صدای (ا) در واژه‌ی (مار) |ā| یا |ā|
 ۲۶- مانند صدای (او) در واژه‌ی (مور) |u|
 ۲۷- مانند صدای (ای) در واژه‌ی (پیر) |i|
 ۲۸- مانند صدای (OW) در واژه‌ی (دو) |ow|
 ۲۹- مانند صدای (ی) در واژه‌ی (یار) |y|